

För mycket och för litet –
barn och lantbruk i Sverige
och i världen

Kungl. Skogs- och
Lantbruksakademiens
Årg. 143 • Nr 22 • År 2004

TIDSKRIFET

Ansvarig utgivare: Akademiens sekreterare och VD: Bruno Nilsson
Redaktör: Gunilla Agerlid

För mycket och för litet – barn och lantbruk i Sverige och i världen

Akademisammankomst den 11 mars 2004

Publiceras enbart elektroniskt på akademiens hemsida www.ksla.se

Respektive författare ansvarar för sitt inlägg

Redovisningen sammanställd under medverkan av
akademiråd Agnetha Alriksson

Innehåll

Barns situation i världen <i>Annika Åhnberg</i>	5
Barn i lantbruket i U-länder <i>Peter Hertelius</i>	9
Lantbrukets attraktionskraft hos svenska barn och ungdomar <i>Jenny Svensson</i>	13
Barnarbete inom jordbruket – ett sätt att bli vuxen? <i>Mats Sjöberg</i>	15
Diskussion	20

Tidigare utgivna nummer finns uppräknade på omslagets tredje sida

Barns situation i världen

ANNIKA ÅHNBERG

Senior Adviser

Södertälje

Kanske har en och annan höjt på ögonbrynet inför dagens överläggningsämne – ”barn och lantbruk i Sverige och i världen”. Varför skulle KSLA ägna sig åt barnfrågor? Min motfråga är: varför inte? Det finns en konvention om Barnets Rättigheter, antagen av FN:s generalförsamling 1989, ratificerad av världens alla länder utom två (USA och Somalia). Den konventionen ålägger alla oss vuxna, att ta vårt ansvar för barnen och för att deras rättigheter respekteras. Så varför skulle just KSLA vara undantaget från det ansvaret? Det finns också särskilda skäl att ta upp barns rättigheter i samband med jordbruket. Mer om detta nedan.

Eftersom jag är ordförande för Rädda Barnen i Sverige vill jag ta tillfället i akt och påminna om att Konventionen om Barnets Rättigheter faktiskt har sitt ursprung hos Rädda Barnen. Rädda Barnen bildades 1919 – efter det första världskriget – i Storbritannien. Redan 1923 antog man principer om barns rättigheter och dessa principer ligger till grund för konventionen. Man kan konstatera två saker, dels att Rädda Barnen varit en framgångsrik påverkansorganisation, som lyckats med detta och dels att påverkansarbete måste vara mycket långsiktigt. Det tog mer än sextio år att komma fram till konventionen.

Vad kan vi då säga om barns situation i världen år 2004?

Vi är drygt sex miljarder människor på jorden. Ungefär en tredjedel av oss är barn. Med barn menas enligt barnkonventionen individer som ej fyllt arton år. I Sverige utgör barnen en liten – drygt 20% – och minskande andel av befolkningen. Men det finns länder där barnen utgör en majoritet, mer än 50% av befolkningen. Det finns flera skäl till denna ojämna utveckling. I Sverige har vi dels en minskande nativitet, dels en stigande livslängd. Att unga människor inte vill ha barn är negativt och vi bör fråga oss om vårt samhälle är tillräckligt barnvänligt. I delar av världen där barnen är i majoritet kan orsaken vara att vuxna dött i krig och konflikter. Den fruktansvärda HIV/AIDS epidemin är en annan orsak till obalansen. Det finns på landsbygden i en del afrikanska länder hela byar utan några vuxna. Barn tvingas ta hela ansvaret för jordbruket, hushållsarbetet och andra barn. De saknar ofta tillräckliga kunskaper och de tvingas till ett omänskligt hårt och svårt arbete.

I många avseenden har världens barn fått det bättre. Några decennier bakåt i tiden hade 40% av barnen tillgång till grundläggande utbildning. Dubbelt så många pojkar som

flickor gick i skolan. Idag har 80% av barnen tillgång till skola, 8% fler pojkar än flickor. Det är en stor förbättring, men fortfarande saknar 120 miljoner barn tillgång till skola.

Dödligheten för barn under fem år har mer än halverats sedan sextioalet. Skillnaden mellan industriländer och utvecklingsländer är stor. I i-länder dör sex av tusen barn före fem års ålder, i Afrika söder om Sahara dör fler än 170 barn av tusen före fem års ålder. Varje år dör 11 miljoner barn i sjukdomar, som det är lätt att förebygga och/eller bota.

En varning, dock, för att alltför mycket generalisera uppdelningen av världen i I och U. En svart pojke som idag föds och växer upp i något av USA:s fattiga storstadsområden har en kortare förväntad livslängd än en fattig lantarbetarpojke i Bangla Desh.

I relativa tal har andelen svältande minskat. I absoluta tal ser vi ingen nedgång. Räknet i % har andelen undernärda barn minskat från 32 till 28%. 800 miljoner människor på jorden hungrar ständigt. Paradoxalt nog är det ännu fler människor idag, som är felnärda av motsatt skäl, överkonsumtion av mat.

I jämförelse tio år bakåt i tiden är det idag 900 miljoner fler människor som har tillgång till rent vatten. Från 77% till 82%.

Ett område där inga framsteg gjorts är mödradödligheten. 515 000 kvinnor beräknas dö varje år på grund av komplikationer i samband med förlossning.

På många håll i världen drabbas barn av krig och konflikter. I Mellanöstern drabbas de palestinska barnen särskilt hårt, men även de israeliska. I Afghanistan är problemen långt ifrån lösta, i Kongo har tre miljoner människor mist livet i ett fruktansvärt inbördeskrig, Tyvärr är detta bara några exempel. Barn i krig och konflikter förlorar sin familj. De tvingas på flykt och lever i ständig rädsla. Ungefär 300 000 barn är själva soldater i krig.

Vi kan konstatera att utvecklingen i många – om än inte alla – avseenden gått åt rätt håll. Men vi måste också konstatera att det går alldeles för sakta.

Inga andra generationer före oss har haft så stora möjligheter att förändra världen. Vi har kunskaper om problemen, möjligheter att kommunicera och teknisk utveckling, som möjliggör problemlösningar. Vi får inte acceptera den långsamma takten!

Vi måste också komma ihåg att under den övergripande bilden av framsteg döljer sig mycket stora skillnader mellan olika delar av världen. Det finns länder där utvecklingen varit negativ. Problemen finns i hög grad på den afrikanska kontinenten.

Ett problem är det utbredda barnarbetet. 250 miljoner barn måste arbeta för sin försörjning. 50 miljoner av dem exploateras i vidriga verksamheter som prostitution, droghantering eller andra former av kriminalitet. Bara 5% av de arbetande barnen finns i exportrelaterade verksamheter. Men det är denna företeelse, som hittills fått mest uppmärksamhet. I själva verket finns den överväldigande majoriteten av världens barnarbetare i jordbruket. Och detta är ett skäl till att KSLA särskilt bör engagera sig.

Att arbeta med frågor om hur världens barnarbetare i jordbruket har det och vilken framtid de har att möta är också att förhålla sig till jordbrukets framtid. Och den ligger ju KSLA varmt om hjärtat.

För de arbetande barnen är det viktigt att jordbruket utvecklas, att produktiviteten ökar. Utvecklingssamarbete borde i mycket högre grad koncentreras på utveckling av landsbygd och jordbruk. Här måste man kritisera SIDA och inte enbart dem. Det verkar överhuvudtaget som om biståndsorganisationer och internationella finansiärer, som Världsbanken, inte har förstått att jordbrukets utveckling är en nödvändig del i samhällets utveckling.

En majoritet av världens fattiga bor på landsbygd. Då kan inte utvecklingssamarbetet koncentreras till städerna. Risken är att landsbygdens fattiga tvingas fly in till storstädernas slumområden och där möter en ännu hårdare tillvaro. Jordbruk producerar inte

enbart mat. Det producerar också intäkter till brukarna. Och först när produktiviteten överstiger självförsörjningsgraden blir intäkterna tillräckligt stora för att finansiera förbättrad välfärd. Om jordbruket utvecklas kan bonden låta sina barn gå i skolan. Därför måste utvecklingssamarbete innebära att det småskaliga jordbruket i u-länder får del av teknisk utveckling, förbättrade grödor och odlingsmetoder. Då kan människor finansiera bättre kosthållning, hälso- och sjukvård m.m. Och barnen kan få gå i skolan. De kan få leka och lära istället för att tvingas till hårt arbete.

Här har KSLA en viktig uppgift att fylla. Det behövs ett aktivt påverkansarbete för att en förändrad inriktning på utvecklingssamarbetet ska bli genomförd.

Om vi så flyttar blicken till vårt eget samhälle, vad ser vi då?

Här behöver inga barn arbeta hårt för att försörja sig. De behöver inte svälta. Det finns bostäder och tillgång till utbildning. Här är det väl bra?

I jämförelse med hur barn i ett fattigt u-land har det så är det naturligtvis bra i Sverige. Om detta kan det inte råda någon tvekan. Och det finns knappast en rapport, analys eller undersökning av barns villkor i vårt land som inte innehåller just den meningen. "I Sverige har barn det, generellt sett, bra". Men frågan är om det är så bra som det skulle kunna vara? Och frågan är vad vi menar med "att ha det bra"?

För lite mer än hundra år sedan skrev Ellen Key en bok som hette "Barnets århundrade". Den kom ut till det förra sekelskiftet, år 1900. Hon föreställde sig att 1900-talet skulle bli barnens århundrade i den meningen att de vuxna skulle komma till insikt om att den viktigaste uppgiften i ett samhälle är just den att ta väl hand om barnen. Det kan inte finnas något viktigare än att vårda, fostra och vägleda barnen så att de i sin tur växer upp till ansvarsfulla vuxna, som på bästa sätt genom-

för sin uppgift att förändra och utveckla samhället och ta hand om barnen. Till denna väldiga uppgift måste all kraft, all energi och alla resurser användas ansåg Ellen Key. I den meningen blev inte 1900-talet barnens århundrade. Frågan vi måste ställa oss är; kommer 2000-talet att bli det?

Hur ser vi på barn? I vårt samhälle "skaffar" man t.ex. barn. Man skaffar bostad, jobb, bil och annat. Och sedan skaffar man – kanske – barn. Barnen räknas till plikterna. Fritiden är det man har över när allt annat – inklusive barnen – stökats undan. I alla fall enligt flera undersökningar av hur människor ser på sin tillvaro. Den tid föräldrar har med sina barn är mycket begränsad.

I ett avseende är barn högt värderade, som konsumenter. De dränks i mjukisdjur av olika slag, andra leksaker och konsumtionsvaror. Kanske söker föräldrar döva sitt dåliga samvete över den bristande tiden genom att ge barnen saker istället för att ge av sig själva.

"Curlingföräldrar" har blivit ett begrepp. Det är de föräldrar som sopar banan åt sina barn, undanröjer alla hinder. Hämtar dem och lämnar dem på olika aktiviteter. Ja, de nästan sparkar bollen åt barnet också på fotbollsplanen.

Men att passa upp på sina barn, att göra allting åt dem är egentligen inte att ge barn det de mest av allt behöver – delaktighet, eget ansvar och att vara behövda.

Även i Sverige finns det många barn som har en svår tillvaro. Ungefär 10% av barnen lever i familjer där en eller båda föräldrarna har missbruksproblem. Enligt våra (Rädda Barnen) beräkningar tvingas 190 000 barn bli vittne till misshandel i hemmet, oftast är det mannen som misshandlar kvinnan. Över 7 000 fall av barnmisshandel anmäldes förra året. Mer än 3 000 barn utsattes för sexuella övergrepp. 100 000 barn utsätts för mobbing, inte enbart av skolkamrater. Många barn uppger att de mobbas av vuxna.

Om 2000-talet ska bli barnens århundrade så måste vi vuxna nog ändra oss en hel del. Vi

måste förändra vår livsstil. Kan jordbruk ha en betydelse i det sammanhanget? Det tror jag. Både barn och vuxna behöver känna sig som en del i de grundläggande sammanhangen, i produktionen av livsmedel, i naturen och i kulturlandskapet.

KSLA har en viktig uppgift att fylla genom att bidra till att utveckla att möjligheterna i högre grad förverkligas.

Barn i lantbruket i U-länder

PETER HERTHELIUS

Lantmästare

SIDA

Stockholm

Kan barn få vara barn då familjeinkomsten i småjordbruket per vuxen ligger runt en dollar per dag och lantarbetarlönerna på lite mer än det dubbla. Jo nog finns det möjligheter men det är inte självklart.

Jag har roat mig med att tala om barnen på den gotländska landsbygden från folkskolans införande 1842 (Den infördes i Danmark redan 1812) fram till 1950-talet med Inga Lisa Hedin på landsarkivet Visby. Likheterna mellan svenska barns situation från mitten av 1800-talet och fram till 1920-talet och barnen i de u-länder där Sverige idag är involverat i utvecklingssamarbete är slående. Familjens möjlighet att överleva berodde i stor utsträckning på att man hade många och friska barn som kunde hjälpa till på det egna jordbruket eller som en del av lantarbetarkåren. Myndigheterna inklusive kyrkan utgick ifrån denna verklighet då man planerade för barnens skolgång. Skolgången fick inte störa produktiviteten i lantbruket.

Ex 1. Det var självklart att barnen städade skolan och högg ved åt läraren. Många blev befriade från skolgången för att kunna hjälpa till med skötseln av lantbruket. Detta kunde man fortsätta med fram till 1920. Prästen gav detta tillstånd men såg naturligtvis till att barnen hjälpligt kunde katekesen.

Ex 2. Varannandagsläsning var vanligt. De barn som gick i de två högsta klasserna (av sex) studerade under långa perioder endast 3 dagar per vecka. Till detta skall läggas att längre lov, som t.ex. sommarlov, var noga koordinerade med lantbrukets behov av arbetskraft.

Ex 3. 1937 bestämdes att folkskolan skulle bli 7-årig. Stort motstånd fanns på landsbygden. Främsta orsaken var barnens möjligheter att i framtiden kunna hjälpa till med arbetet på gården. Man fick tio år på sig. 1947 var det genomfört. Då man något senare bestämde att utöka med ytterligare ett år gick processen snabbt. Det tog ett år från beslut till genomförande.

Vad var det som inträffade efter andra världskriget som plötsligt gjorde att barnen kunde ägna sig åt skolgång istället för att vara billig arbetskraft i jordbruket. Svaret ligger i att lönsamheten ökade och att man fick igång mekaniseringen samtidigt som industrin började kunna erbjuda mer lönande arbete för allt fler. Denna utveckling gick inte särskilt snabbt, det skulle dröja till mitten av 50-talet innan man var klar. Parallellt med detta utvecklades nya undervisningssystem för folkskolan.

Varför har vi fortfarande på 2000-talet i många av tredje världens länder en situation

när det gäller barnens verklighet som påminner om den vi hade hos oss för 100 år sedan?

Både Sida och Rädda Barnen utgår från FN:s barnkonvention i sina projekt, och speciellt då dess barnrättsperspektiv. Huvudorsaken till att stora delar av Barnkonventionen inte har kunnat genomföras på landsbygden anser jag ligga i den dåliga lönsamheten för jordbruket. Lönsamheten har gått ner för en stor del av jordbruket under de senaste 50 åren. U-landsbonden har sällan fått ens världsmarknadspriset för sina produkter. Produktiviteten har stagnerat eller t.o.m. gått ner. Skillnaden i pris mellan råvaror och producerade nödvändigheter som t.ex. motorfordon har ökat katastrofalt under denna period. De subventioner som fanns under kolonialtiden och under de första 10 åren av självständighet har avvecklats. I den utvecklade världen har systemen med subventioner vidareutvecklats till stora kostnader för samhället och skattebetalarna.

Emellertid har detta också inneburit ett drägligt liv för jordbrukarna, barnen har kunnat vara barn och fått tillfälle att leka, studera och hitta andra utkomstmöjligheter utanför lantbruket.

Vad har Sida gjort?

Vad har vi gjort i våra landsbygdsutvecklingsprogram sedan slutet av 60-talet och framåt för att få till stånd en grundläggande livskvalitet för barn.

Vi måste nog svara ärligt och säga att mycket har gjorts för barn inom undervisningen under denna tid men väldigt lite, om något alls, har gjorts för att koordinera produktion, skolmöjligheter och livskvalitet för barn. Då jag går igenom materialet som finns tillgängligt får jag leta länge efter insatser som har tagit ett realistiskt grepp om problematiken.

Vi har arbetat med barn ur ett skolperspektiv. Vi har arbetat med studieplaner för barn. Vi har genomfört en mängd studier av antro-

pologisk och social karaktär. Vi har arbetat med barn och mödrar ur ett hälsoperspektiv. Nutritionsprojekt har genomförts. Stora vaccinationsprogram har finansierats. Jag finner ingen studie som speciellt tittat på jordbruk, barn och ekonomisk tillväxt.

Under 70-talet då Sidans Lantbruksbyrå arbetade mycket med konceptet Integrated Rural Development analyserade man inte särskilt barnens situation. Man utgick ifrån hushållet där barnen bara var en del. Den viktiga skolgången sköttes av andra kollegor som var ansvariga för undervisning. Det enda riktigt konkreta exemplet på stöd till barn i lantbruksperspektiv, som jag kan hitta, är satsning på 4H aktiviteter under framför allt 70- och 80-talen i samband med integrerade landbygdsutvecklingsprojekt. Det framgångsrika Markvårdsprogrammet i Kenya är ett bra exempel.

Under denna period fram till 80-talets slut började folkligt deltagande användas i besluts- och genomförandeprocessen. I de "shopping lists" som många gånger var resultatet av planeringsfasen stod skolbyggnader högt upp bland önskemålen. Många skolor byggdes också för "jordbrukspengar", men utnyttjades dåligt på grund av bristande koordinering mellan skol- och jordbruksintressen som i sin tur berodde på den låga lönsamheten för jordbruket. Till detta kom problem med svaga lärarkrafter som gjorde att många föräldrar inte skickade barnen till skolan samt olika kostnader som skoluniformer, skolmaterial och bidrag till läraren.

I detta sammanhang är det värt att notera att i Sverige så sent som under 40-talet kunde barn som hade sina skor på reparation få låna skor av skolan för att inte missa undervisningen. Betrodda bönder hade som uppgift att se till att socknens barn gick i skolan. De riktigt fattiga barnen fick på Gotland ett mål mat under skoldagen av bönder som hade bättre råd.

Under 80/90-talet kom så (den demografiska) katastrofen HIV/AIDS. Detta har bl.a.

inneburit att strålkastaren har riktats mot alla barn som blivit och blir föräldralösa. Vad skall de göra? Sköta jordbruket tillsammans med gamla farmor med uråldriga metoder, dåligt utsäde och ingen växtnäring. Till detta kommer att man helt tappar kunskapsöverföringen vad gäller lantbruk mellan föräldrar och barn. Tidigare behövde barnen inte arbeta med det tunga jordbruksarbetet som t.ex. jordbearbetning. Nu måste de göra allt. Har de överhuvudtaget tid att gå till skolan? 10-åringar tar ansvar för hushållet, jordbruksproduktionen och småsyskonen. Allt tyder också på att flickor drabbas än värre p.g.a. gällande traditionella könsroller. Detta har varit en stötesten vid många internationella genderkonferenser.

Finns det någon ljusning på sakernas tillstånd?

Mellan åren 1990 och 2015 skall en halvering av det antal personer som tjänar mindre än en dollar om dagen bli verklighet. Detsamma gäller för de människor som lider av hunger och svält. Detta är de officiella Millenniummålen som världens ledare helhjärtat (?) stöder. Till detta kommer ytterligare sju mål som bland annat handlar om fullt utbyggd grundskola och sänkt barnadödlighet.

Går det? Ja, om man vill och gör de nödvändiga investeringarna i produktionen både i och utanför lantbruket går det alldeles utmärkt!

Men ännu har jag sett för lite resurser läggas på utveckling av produktiva odlings-system i den fattiga världen (med undantag för länder som Brasilien, Kina etc.) kombinerat med ordentliga satsningar på handelsområde. WTO problematiken kan ibland ses som övermäktig för fattiga jordbrukare men vi skall komma ihåg att dessa små jordbrukare inte egentligen har något med denna problematik att göra. För småjordbrukarna är det viktigare att den nationella och regionala handeln utvecklas, denna påverkas endast margi-

nellt av den globala handeln där delvis WTO:s regler fungerar. Däremot drabbas småjordbruket mycket negativt av billiga import, dumpning och ibland fel skött katastrofbistånd. Det är nog så att om konventionen om barns rättigheter skall genomföras på t.ex. den afrikanska landsbygden behövs betydligt större satsningar både från mottagarländer och givare.

Har detta något med jordbruksproduktionen i Sverige att göra? Ja, men marginellt. Betydligt större påverkan är att Sverige och EU vrider sig som maskar på en krok då industri- och tjänstesektorn flyttar till Indien och Kina. Då denna sektor utvecklas i u-världen har också jordbruket där en möjlighet att bli mer produktiv. Därmed kommer barnens rättigheter att få vara barn, att få välja, att få gå i skolan att kanske få flytta till tätorten och få ett annat mer lönsamt arbete avsevärt att förbättras.

Rädda barnen har skrivit ett tänkvärt paper som heter "Rädda Barnens ställningstagande till barnarbete". Här är en av grundteserna att det skadliga barnarbetet beror på fattigdomen. Samtidigt säger man att man förklarar om man endast skyller på fattigdomen. Ja kanske är det så men jag kommer inte ifrån den samlade internationella erfarenheten att tillväxten i de lokala ekonomierna, lantbruket, är grundförutsättningen också för barns rätt att vara barn. Varken Rädda Barnen eller Sidaser allt arbete som barnen utför som utnyttjande av barn. Det är viktigt däremot att bekämpa skadliga former av barnarbete. Vi vet att slavliknande anställningsformer förekommer. Vi vet att lantbruksarbete många gånger innehåller stora faror som t.ex. risk att utsättas för direktkontakt med bekämpningsmedel eller att skada sig med de redskap som används för att inte tala om belastningsskador av olika slag. Detta måste bekämpas och elimineras i de samarbeten där givarna är aktiva.

Som ni vet har Sida tillväxtens betydelse för bekämpning av fattigdomen som övergripande tema under det här året.

Jag anser att vi som arbetar med lantbruksproduktion kan hämta mycket ur den kunskap som förmedlas genom SIDA. På SIDA har man producerat ett antal dokument och rekommendationer vad gäller barn och barnarbete inom lantbruket. Läs och begrunda.

Jag har fyra viktiga dokument framför mig. Alla tar upp de saker jag diskuterat från lite olika perspektiv, men mest konkret är Sidas skrivelse från 1999.

Ex. 1. Barnets rättigheter i svenskt utvecklings-samarbetet. (Sida 1999)

En sida av sextiofem behandlar barnets situation i lantbruket. Behovet av tillväxt i näringen beskrivs som en förutsättning för en bättre situation för barnens behov. Råd angående prioriteringar för samarbete i ett barnrättsperspektiv är bra beskrivna.

Ex. 2. Ett barnrättsperspektiv i Internationellt utvecklingssamarbete.

(Regeringsskrivelse 2001/02: 186)

Det mesta som står i denna regeringsskrivelse gäller naturligtvis också för barn och lantbruk. Men det är inte lätt att hitta skrivelser som visar att författaren har djupare kunskaper om landsbygdens problematik. Det skall förtydligas att konventionen kom 1989.

Ex. 3. Konventionen av barnets rättigheter .(UD info september 2002)

Denna läsvärda info från UD behandlar på ett lättillgängligt sätt FN:s konvention om barnets rättigheter. Inget speciellt tar upp lantbrukets problem.

Ex. 4. Barnrättsperspektivet Konkretiserat.

Svar på regleringsbrev till Sida 2003.

Här finns mycket att läsa men letar jag efter jordbruksproduktionens problem ur ett barnperspektiv måste jag ta på mig glasögon som går bakom den tillgängliga texten

Vad gör vi nu?

Arbetet på Naturresursavdelningen har sedan ett år tillbaks förstärkts med en resursperson inom barnkonventionsområdet. Vår främsta uppgift, sett ur ett barnrättsperspektiv, är att med olika insatser stödja förutsättningarna för att barn skall få vara barn och skall få möjlighet att gå i skola.

Detta kommer att ta tid. Vi blir nog inte klara med detta med Millenium perspektivet som ledstjärna. Däremot bör vi ha kommit en bit på väg. Barn kommer även i fortsättningen att behöva arbeta hemma på gården där deras arbete inom familjens jordbruk fyller en viktig funktion, men också kan och skall ses som ett praktiskt lärande inför vuxenlivet. Stöd till kloka schemalaggingar inom skolans område som passar lantbruket, familjerna och barnen måste till. Lönsamheten i lantbruksproduktionen måste höjas genom specifika stödformer som är klokt anpassade till WTO (det finns utrymme för sådant), men framförallt genom riktiga priser. Goda ledare måste se till att den relativa standard som finns i de urbana områdena inte bygger på utsugning av landsbygdens befolkning, så är nämligen fallet idag.

Ny teknik måste spridas till landsbygden (kanske med subventioner i en inledande fas). Hiv/aids leder idag till att högvärdiga och näringsrika grödor byts ut mot lättodlade men tyvärr näringsfattigare. Odling av kassava har i Malawi, Zambia och Zimbabwe sedan 1990 fram till idag mer än fördubblats. Detta påverkar barnens situation mycket negativt. Lantbruket måste utvecklas så att barn i mindre utsträckning än idag behöver ägna all tid utöver skolarbetet till jordbruksarbete. Marknad och handel måste utvecklas på ett gynnsamt sätt för de fattiga.

Det finns förutsättningar, men finns det en riktig vilja till förändring bland makthavare, konsumenter och producenter?

Lantbrukets attraktionskraft hos svenska barn och ungdomar

JENNY SVENSSON

Projektledare
LRF
Stockholm

Ett av ledorden i LRF:s vision är attraktionskraft. År 2010 ska vi in ta en tåtposition när det gäller lönsamhet, tillväxt och attraktionskraft. För att uppnå detta måste vi satsa på barn och ungdomar som idag har allt mindre kontakt med lantbruk.

Små barn trivs på gård

För de mindre barnen har LRF en verksamhet, LRF Skolkontakt, som riktar sig till målgruppen 6–12 ar. De arrangerar bland annat gårdsbesök för skolklasser. Detta är generellt mycket uppskattat hos de svenska barnen. De tycker att det är fantastiskt roligt att komma ut på en bondgård. Djur är alltid uppskattade av framförallt flickorna och redan i smaskolealdern imponeras små pojkar av traktorer och maskiner. Genetiskt eller inte? För dem ar detta ett lekfullt inslag i vardagen.

Lantbruk töntigt tycker tonåringar

Men mellan 12–15 ar händer något i attityden till lantbruket. Svensk Mjölk gjorde i novem-

ber 2002 en målgruppsanalys på årskurs 9 där endast 14% av dem som deltog i undersökningen var positivt inställda till lantbruk och lantbruksarbete.

Ungdomar förknippar tyvärr lantbruksarbete med ord som smutsigt, gammaldags och ensamt. Det är inte heller särskilt "cool" att arbeta i branschen. Det marcks inte minst ute på mässor då man kan möta ungdomar som inte vagar stanna och prata trots att man märcker ett visst intresse. Undersökningen visar också ett tydligt samband mellan erfarenhet av lantbruk och attityd. Ju mer kontakt eleven haft med lantbruk desto mer positiva var de.

Under våren 2003 genomfördes en enkätundersökning på naturbrukselever i årskurs 1 och 3, på uppdrag av LRF och SLA. Där kartlades bland annat elevernas bakgrund och vad som avgjorde deras gymnasieval. Även här såg man kopplingen mellan ungdomarnas erfarenhet av lantbruk och intresse. Där framgick att "öppet Hus" och prao/praktik var avgjorande för deras val och bland elever som valt jordbruksinriktning hade mer än hälften en förälder som arbetade inom lantbruket.

Grön Prao stärker image

För att stärka lantbrukets image hos unga har under de senaste åren en del insatser gjorts. Bland annat har man, i NYN's regi, deltagit på Framtidsståget, en yrkesmässan som riktar sig till åk 9. Dessutom har LRF, tillsammans med SLA och Svensk Mjök startat ett projekt, Grön Prao, som riktar sig till elever årskurs 8 och 9 i grundskolan. Syftet med projektet är att ge ungdomar möjlighet prova på att arbeta på t.ex. en gård, en husdjursförening, ett naturbruksgymnasium etc.

Använda ungdomars egna forum

För att nå ungdomar är det viktigt att använda deras egna forum som t.ex. chatsidor på Internet, festivaler och andra ungdomsevenemang, samt att påverka skolorna att integrera lantbruket i sin undervisning. Det är också viktigt att poängtera att dessa insatser inte ska locka alla ungdomar till branschen utan också generera till ökad kunskap om dagens lantbruk!

Avslutningsvis följer en artikel som speglar hur en del ungdomar ser på lantbruk. Den är skriven av Emelie Lund, vikarierande redaktör på Barometern i Småland.

Lantliv

"För mig fungerade det inte. Naturbruksgymnasiet. Jag hade läst två år på natur och var urless på allt vad logaritmer hette. Jag var beredd att slänga min formelsamling i huvudet på min fysiklärare och ägna resten av mitt liv åt hästar.

Efter långa samtal med mina föräldrar och sykokonsulenten tog jag en morgon bussen till naturbruksgymnasiet. Jag kände ingen men kände igen många.

Första lektionen pratade vi om vilka hästar som var finast. "Jag tycker bäst om fuxar" fnittrade en tjej. Nästa pratade om araber och en annan om långa fladdrande manar. Det kändes inte seriöst. Steget från pretentiösa läkardöttrar till den diskussionen var för lång. Jag ville slå någon. Jag menade att alla kunde dra åt skogen på det charmerande vis bara en tonåring kan. Efter det började jag hänga med killarna, eller ja, det var väl att överdriva, det var nog mer efter. En av dem var hygglig nog att se till att jag hängde med.

Nästa lektion var det dags för matte. Men den avbröts av en Valmet som körde förbi. Alla rusade upp för att titta. Oskar lutade sig fram och viskade "om den är röd är det oftast en Valmet eller en BM och om den är grön är det oftast en John Deere."

Han var i alla fall snäll. Andra var värre. Längre fram på lektionen kom tre killar in och vrålade "vem är den nya tjejen?". De tittade på mig i tre sekunder och vände sen och gick.

Oskar lutade sig fram igen; "det är ingen fara, du kommer snart också hitta en pojkvän här." Ungefär då förstod jag att det var det värsta som kunde hända. Och efter att alla utom jag lämnat en icke lärarledd lektion för att gulla på internatet eller kolla in den nya John Deere katalogen bestämde jag mig. Jag ringde min sykokonsulent och bad gråtande om att få komma tillbaka. Det blev inget mer naturbruksgymnasium för mig."

*Artikel ur Barometern
av Emelie Lund, 28/1 2004*

Barnarbete inom jordbruket – ett sätt att bli vuxen?

MATS SJÖBERG

Fil. dr

Linköpings universitet

Linköping

I en artikel från 15 oktober förra året kunde man i Nya Lidköpings Tidningen läsa om en ganska intressant företeelse som hade gått av stapeln i Hyringa-Längnums bygdegård. Då hade 4H:s länsförbund i Skaraborg haft en företagsutställning där barn och ungdomar från 7 år och uppåt fick delta. Denna företagsverksamhet handlade om bl.a. jord- och skogsbruk, hem och hushåll samt djur och natur. Utställningen handlade om att barnen och ungdomarna nu skulle visa upp vad de hade sysslat med under våren och sommaren och de skulle bli bedömda och godkända av en jury.

De hade tidigare utrustats med en företagsbok som var anpassad efter deras ålder och i boken kunde de bokföra inkomster och utgifter och göra ett enkelt bokslut. Under sommaren hade barnen och ungdomarna fått besök vid sitt lilla företag av folk från 4 H:s länsförbund. Och nu i oktober var det dags för dem att komma med bevis. Vinnare kulle koras. Utställningen var välbesökt och det var trångt i bygdegården. Joel Pettersson från Hangelösa visade stolt upp sin tupp och sin höna. Jerker Liden-Karlsson från Trökörna hade med sig sina två får.

Vinnare i klassen *bästa företag* för åldern 7–9-åringar blev Oskar Lundgren, Skeby, som ägnat sig åt odling. Pris i samma klass fick också Augusta Eriksson från Lavad som ägnat sig åt hemservice. I samma klass, men för 10–13-åringar, prisades Beatrice Täng, Lavad, för sitt hushållsarbete. Emelie Bengtsson, Hyringa-Längnum, hade fött upp getter.

Men här fick man också priser för bra *utställningar*. Andreas Svensson hade gjort en förnämlig utställning om ärtodling och Annie Hyrefeldt en om bakning. Jonathan Lundgren blev belönad för sin utställning om bygg och riv.

Priserna bestod i en 4 H-företagsnål, eller om man hållit på med ett företag i 3 år, också ett diplom. De som hade hållit igång under 5 år fick också en vas med 4 H-loggon ingraverad.

Om jag inte hade angivit tidpunkten för när detta ägde rum så tror jag att flera av oss hade associerat händelsen med 1940- eller 1950-tal. Det här är knappast något vi förknippar med 2000-talet. Men utställningen i Hyringa-Längnum ägde alltså rum i höstas. Det är nära i tid men känns långt bort i erfarenhetsrummet. Inte sysslar svenska barn idag med sådana här saker. De sitter framför datorn, tränar fotboll eller ishockey eller

sitter framför TV:n. De är långt från lantbruket och produktionen av livsmedel. Och de tror att mjölktankbilen kör ut till gårdarna för att tanka och fylla på korna med mjölk.

Det socialiserande barnarbetet

Utställningen i Hyringa-Längnums bygdegård knyter oss dock till den svenska historien och jordbrukets och landsbygdens vardag. Närmare bestämt till en den organisation som föregick 4 H-föreningen Unga Odlare. UO var en slags juniorverskamhet till en organisation, som nog är lite mera känd, nämligen JUF – Jordbrukareungdomens förbund. JUF startade 1918 och Unga Odlare vid mitten av 1920-talet, då bl.a. ett betydande ekonomiskt stöd från USA (Rockefellerfinansierad institution vid namn International Education Board – IEB). Verksamheten var i princip ämnad för åldern 10–17 år. JUF organiserade vanligen betydligt äldre ungdomar/personer.

Tanken med UO var att på ett lekfullt sätt få landsbygdsbarn intresserade av jordbruk. Sigurd Svensson, en av grundarna av JUF, ansåg att barnen i sin lek härmade de vuxna och detta skulle man utnyttja. Ett bra sätt vore då att låta dem bli egna företagare – ”att lära genom att göra” eller ”learning by doing”, som ett samtida pedagogiskt recept av John Dewey formulerade det. Genom en juniorverksamhet skulle barnens aktivitetstörst och upptäckarglädje få barnen intresserade för och kunniga i jordbruk, djuruppfödning och trädgårdsskötsel. I JUF-bladet 1933 (nr 11) kunde man läsa följande berättelse:

”Min gurkodling.

Våren 1932 blev jag medlem i JUF. I skolans trädgård erhöll jag ett jordområde, som var 34 m långt och 16 m brett. Matjorden var grusmylla. Förra året hade där odlats potatis. En månad före sådden plöjdes ned två lass pudrettgödsel. Jag sådde gurkfröna för hand och stoppade ned dem två cm djupt. Mellan varje

lämnades ett avstånd av 8 dm och mellan varje frö 1 dm. Fröet kostade 4,25 kr och hästarbetet 5 kr. I slutet av juli börjades skörden. Jag skördade sammanlagt omkring 5 000 gurkor. Priset var ovanligt lågt i år. För en del av gurkorna lyckades jag få 1–1,25 kr per 100 st, men de flesta måste jag dock lämna för endast 75 öre per 100 st. Behållningen av hela skörden blev ändå 24,50 kr.”

Historien kring Unga Odlare är fascinerande – och delvis bortglömd – men det är inte denna förening eller dess historia som skall stå i centrum här. Men det knyter an på ett bra sätt till den rubrik jag har satt på mitt inlägg – ”barns arbete – ett sätt att bli vuxen”. I Unga Odlare slussades barnen in i jordbruket och vuxenlivet genom en praxisnära pedagogik. Det var också en verksamhet där de unga stod i nära kontakt med de vuxna – t.ex. föräldrarna, konsulenter och inspektörerna. Och det var en verksamhet där de unga togs på ett mycket stort allvar och behandlades med djup respekt av vuxensamhället. Jag skulle vilja kalla detta för ett *barnarbete* men med tydliga *pedagogiska förtecken*. (socialiserande barnarbete). Med socialiserande arbete avser jag sådant arbete som hade ett stort inslag av fostran (och framtidsinriktning) i sig. Man skulle lära sig ett framtida yrke och dess handgrepp men också ett arbetes ”moral”.

Det nödvändiga barnarbetet

Men i det agrara samhället har också barns jordbruks- och hushållsarbete varit av annan karaktär. Det arbete barnen gjorde skulle jag vilja kalla *instrumentellt*. Med instrumentellt arbete avser jag sådant arbete som behövdes för att själva arbetsinsatsen var nödvändig. Det fanns kanske ingen annan som gjorde det. Barnens arbete var i denna mening nödvändigt.

Denna typ av arbete var av stor betydelse och detta ganska långt fram i tiden. T.ex. var det industriella barnarbetet marginellt i för-

hållande till det agrara och blev än mer så sedan arbetarskyddslagstiftningen inskränkte det och mekaniseringen gjorde barnen oanvändbara och därmed överflödiga. Redan i början av 1900-talet var det industriella barnarbetet av helt underordnad betydelse. Men inom jordbruket menar jag att barnen hade en betydelsefull roll ända fram till 1950-talet. Visserligen var barnen då inte längre de *heltidssysselsatta allroundarbetare* som de varit under långa tider. Då hade de blivit mer av *deltidssysselsatta specialister* som ryckte in under jordbrukets arbetstoppar. Men trots detta var de alltså av betydelse för familjer och samhälle. Jag vill här bara exemplifiera detta med att det s.k. skörde- eller potatislovet var centralt påbudet ända fram till 1958.

Barnen var betydelsefulla dels för att de utförde *självständiga* arbetsuppgifter (ex. vallning) dels för att de assisterade och *kompletterade* vuxna i deras arbeten. Men deras roll var också att *ersätta inhyrd* arbetarkraft. Genom sitt arbete *frigjorde barnen vuxen* arbetskraft för andra uppgifter. Men de kunde också, genom arbete hos andra, *avlasta* den egna familjen från försörjningsbördan eller dra in kontanta pengar till sin ursprungsfamilj.

Barns arbete var också accepterat och ego ganska oproblemiskt. Företeelsen väckte knappast några större debatter och det ansågs till och med som gott och hälsosamt. Det fanns en stor tilltro till att arbete ute i den friska luften var stärkande både för kroppen och moralen. Ett institutionellt och kulturellt ramverk omgav barnens arbete: de *fick (juridiskt)*, *borde (moraliskt)*, *kunde (kompetensmässigt)*, *orkade (fysiskt)* och *måste (ekonomiskt)* arbeta.

Vallning av djur var den stora arbetsuppgiften för barnen i det svenska agrarsamhället. Här engagerades de flesta barnen. Och det var ego en mycket förtroendefull uppgift de sattes att sköta. Djuren representerade ett stort kapital på en gård och därför gällde det för barnen att se till att djuren inte

löpte iväg och att de slussades till vatten och bete.

Det faktum att barns arbete inom jordbruket inte reglerades i arbetarskyddslagarna (förrän 1949) har motiverats med att man inte med lagstiftning skulle ingripa i familjesfären och att familjen var det bästa skyddet mot ett otillbörligt utnyttjande av barnet. Men jag anser att man till detta måste lägga en annan, uttalad och förbisedd, faktor. Och det rör det faktum att man i det svenska samhället insåg det beroende man hade av barnens insatser. Att lagreglera barns arbete inom jordbruket hade varit att börja såga i den gren man satt på. Barnen var ett alltför betydelsefullt ekonomiskt inslag!

För att summera: skälen till att barnen användes till arbete inom jordbruket i Sverige var alltså flera. Och jag skulle vilja påstå att det i de flesta fall *inte* rörde sig om snöd exploateringsiver eller profithunger.

Och bakom allt detta tror jag att det låg en *stark tilltro* till barnens förmåga att lära och kunna utföra. Dvs. det var ett ganska *respektfullt* förhållnings- och synsätt på barnen från vuxensamhällets sida. De var behövda och tilltröddes en kompetens. Det var därför *en ganska lovande väg för dem in i vuxenliv och medborgarskap*.

Vilka "hinder" fanns det då för barns arbete och hur hanterade man dessa? Givetvis är det då skolan som är aktuell att behandla.

Skolan och barns arbete: olika strategier

Den främsta konkurrenten till barns arbete var skolan. I hela Europa fick vi vid olika tidpunkter skolplikt och ett obligatorium att bevista och vara i skolan. Det uppstod en konkurrens om barnens tid – vem skulle få bestämma över barnens tid och var de skulle vara: familjen eller skolan/samhället. Och här uppstod en långvarig konflikt – en dragkamp om barnen – inte bara i Sverige utan i hela

Europa. Betydelsefullt för hur denna kamp utvecklades var jordbrukets struktur och storleken på jordbruken. I länder (och områden inom länder) med stora jordbruk (storgods eller stora gårdar) kom tekniken och mekaniseringen att successivt ersätta barnen, medan det i länder och områden med mindre gårdar (familj jordbruk) kom att bli en segare dragkamp. Hur skulle konflikten mellan statens krav på skolgång och jordbrukets/familjernas behov av arbetskraft lösas?

Här kan man skönja olika nationella och statliga strategier. *Sverige representerade den mjuka och informella linjen.* Här tilläts ett system för skolgång (halvtidsläsningen) som tillät barnens deltagande i arbetet; detta skedde dock under starka protester från bl.a. lärarna och under talet om ett undermåligt och dåligt skolsystem. Det förekom ganska få sanktioner och repressalier mot familjer som inte skickade sina barn till skolan. Jag menar att man från statligt håll insåg beroendet av barnen.

Norge representerade den formella, reglerade men också kompromissvänliga linjen. Man inrättade 1889 de facto ett skolsystem för städerna och ett för landsbygden där kraven på närvaro och skolgång var olika. Och detta system var i bruk ändra fram till 1950-talet. Men man hade trots allt möjliga sanktioner: familjer som inte skickade sina barn till skolan kunde bötfällas.

Danmark skulle kunna sägas representera den formella och "hårda" linjen: ingen skillnad mellan stad och land vad gäller närvaro och skolgång samtidigt som man hade hårda regler för olovlig frånvaro genom bötesstraff. Kanske var de danska friskolorna ett svar på denna hårda statliga strategi?

Historiska lärdomar och dagens situation

Vi vet att det betydelsefulla barnarbetet i dag i tredje världen är det agrara. Vad kan då vår

historia ge för ev. ledtrådar till detta problem? Kan barnen bidra till utveckling? Och på vilket sätt och under vilka förutsättningar? Kort sagt, vilka historiska lärdomar kan vi dra? Hur kan vi göra bruk av historien i detta fall? Låt mig peka på några punkter.

Den demografiska strukturen i dåtidens Sverige (och den tid då barnarbetet var omfattande) var, för det första, sådan att befolkningspyramiden hade en bred bas och en betydande avsmalning uppåt. Detta medförde att det fanns många barn och unga och förhållandevis färre vuxna. Arbetskraften fanns därför bland unga och detta faktum "utnyttjades". Vi kan alltså säga att det var barnen som i betydande omfattning bidrog till uppbyggnaden av välfärden i Sverige (men även i andra hordiska länder).

Många av de jordbruksländer, som finns i tredje världen idag, har en liknande demografisk struktur som Sverige hade under första halvan av det förra seklet. Och i många fall en liknande jordbruksteknik. Med "nödvändighet" måste man därför använda barnen. Allt annat vore ett ganska kraftigt "slöseri med knappa resurser". De utgör en resurs och en väsentlig tillgång. Men då har vi konflikten mellan arbete och skola/skolgång. Hur kan man lösa denna?

Skolsystem är ju i regel nationella dvs. lika i/uniforma för ett helt land och deras avsikt är att vara utjämnare av ekonomiska och andra olikheter och skillnader i landet. Men de byggs ofta upp med andra ledstjärnor – t.ex. industrins och städernas – än jordbrukets behov. Skolsystemen måste vara lyhörda för och avpassade för det behov (både vad gäller innehåll och tidskrav) de jordbrukande familjerna har av sina barn.

Detta skulle kunna betyda – givet våra erfarenheter i Sverige – att man under en tid formellt tillåter ett "parallellskolesystem" – ett för städerna/moderniseringen där och ett för landsbygden. På detta sätt skulle man låta landsbygdsbarnen bidra till familjeförsörjningen och landets uppbyggnad tills meka-

niseringen och tekniken gör barnen ”överflödiga” som arbetskraft.

Så till den svåraste frågan: vad kan vi säga om barn och jordbruk i Sverige idag? De få barn som finns på landsbygden, och de ännu färre som finns knutna till jordbruket, har ingen reell roll i dagens svenska jordbruk. De är med pappa eller mamma men kan knappast göra något väsentligt arbete, av förklarliga skäl. Det är snarast fråga om en invänjning till

ett framtida övertagande av gården. Vi skulle därför kunna säga att deras insatser eller ”arbete” är symboliskt.

Men om vi återvänder till barnen i Hyringa-Längnums bygdegård så tycker jag att företeelsen är både rolig, seriös, spännande och rörande. Kanske är det en möjlig pedagogik och strategi för att föra de svenska barnen och jordbruket närmare varandra i framtiden?

Diskussion

Herr Åke Clason: Ja, jag håller med om att avståndet mellan dagens ungdomar och lantbruket är väldigt stort. För att hitta förståelse så tror jag att det är viktigt att man utgår från den situation som ungdomarna idag befinner sig i. De har inte kontakt med lantbruket och din bild visar också att det är ytterst få som hade varit på en gård. Det finns dock ett stort intresse bland ungdomar att gå djurvårdarutbildningen eller hästutbildningen på våra naturbruksgymnasier. Här finns en möjlighet om skolan har förmågan att fånga upp djurintresset kan man med tiden föra över ungdomarna från smådjur till stordjur. Ungdomarna upptäcker att man förutom att älska ett marsvin kan älska kor och grisar. Där tror jag det finns väldigt stora möjligheter. Sedan en kommentar om situationen i U-länderna. Finns det möjligheter att där använda 4H verksamhet. På 4H gården lärde man sig sköta ett eget företag, sköta sina djur och man fick bokföra hur man sålde sina produkter osv. och på så sätt också skulle kunna komma ut på marknaden.

Maria Elinder: Jag jobbar delvis på Landstingsförbundet Svenska kommunförbundet med landsbygdsutvecklingsfrågor och så jobbar jag också åt alla Sveriges Naturbruksgymnasier med deras nätverk i Naturbruksskolornas förening och med den gemensamma webplattformen Naturbruk.org. Jag tycker det är så spännande med Sveriges Naturbruksgymnasier, dels har de fler elever nu än de någonsin har haft och det beror nog mycket på den här breddningen. Det är inte bara jord och skog och trädgård som det har varit tidigare

utan också naturvetenskap, miljö, jakt/viltvård och fiske. Det är så mycket som rör landsbygd och eleverna som går där trivs otroligt bra med just den här kombinationen av teori och praktik. Man är ute och jobbar i företag och har lätt att få jobb. Men ett problem är detta med "image". Man säger inte på krogen att man går på naturbruk, det är inte "fint". Vidare så når naturbruksskolorna inte ungdomar med utländsk bakgrund och det är samma problematik inom SLU. SLU är det universitet som har minst ungdomar med icke svensk bakgrund. Det är en stor utmaning att ändra detta förhållande och här kanske KSLA kan vara med i det nätverk som vi håller på att bygga upp nu. Vi har ett jättebra samarbete med gröna näringarna, t.ex. med LRF. Frågan om lantbrukets attraktionskraft – hur kan vi synliggöra det? De ungdomar som hittar ut till de här naturbruksskolorna de är helnöjda och det verkar finnas jobb. Men vi behöver samverka med många och jag tror att vårt nätverk också kan spela över att verka i U-land i framtiden. Vi har många från Sverige som har jobbat på ett bra sätt i U-land och många har bakgrund från naturbruksskolor.

Herr Olle Pettersson: Jag har en fråga angående det som Peter Herthelius pratade om, dvs. när barnarbetet försvann på svensk landsbygd. Du betonade att när jordbruket fick bättre lönsamhet så man behövde inte barnarbetet mer. Menade du detta? Min reflektion i sammanhanget är att det var snarare så att barnarbetets lönsamhet upphörde genom teknisk utveckling. Min koppling till diskussio-

nen om U-land är att så länge det är funktionellt och så länge det är lönsamt så kommer både det goda och det onda barnarbetet att finnas där men inte längre.

Herr Mårten Carlsson: Vad tycker du Annika att KSLA skall göra?

Fru Annika Åhnberg: Först och främst tycker jag att KSLA skall fortsätta att intressera sig för frågan. En sak som jag tycker att akademien skulle kunna göra är att gå vidare och ordna ett större arrangemang kring de här frågorna och kanske dela upp dem, ta Sverige för sig och den globala problematiken för sig. Även om det nu är så att det inte finns så omfattande insatser inom utvecklingsarbetet som handlar om barn och jordbruk så skulle man ändå söka efter de goda exempel som finns, gå igenom och värdera dem och se vad det finns för bra saker som görs. Sen när vi vet lite mer om det så skulle akademien kunna bedriva ett effektivt påverkansarbete, ständigt påpeka hur viktig frågan om utvecklingsarbete är och göra det i förhållande till SIDA och i förhållande till departement och i alla möjliga sammanhang. I Sverige tycker jag absolut att KSLA skall gå med i det här nätverket. Jag tycker det låter spännande. Jag vill också säga att i det projektet som handlar om en framsyn för den svenska livsmedelsproduktionen har vi i de begynnande diskussionerna också identifierat problemet att det är så få invandrare i vårt land som nås av någonting som har med de areella näringarna att göra. Där tänker jag att KSLA skulle kunna ordna seminarier och bjuda in invandrarorganisationerna. Jag är säker på att det finns många invandrare i Sverige som gärna skulle vara verksamma inom de här sektorerna och som kanske bär på en sådan egen yrkeserfarenhet från det land de kommer från men som här inte får chansen att nyttja den. Det kunde vara intressant att diskutera med invandrarorganisationer om hur de ser på de här sektorerna. Vad ser ni för hinder? Vad ser ni för

möjligheter? Där kunde väl akademien mycket väl vara en aktör. Sist vill jag säga att jag tror att vi är fullständigt överens när det gäller själva företeelsen barnarbete i relation till att barn skall gå i skolan och lära sig. Barn skall få leka. De skall få vara nära vuxna och sakta i takt med att de mognar föras in i det vuxna samhället. Barn skall inte utsättas för hårt exploaterande arbete. Men det är vägen dit som vi måste diskutera. Där tycker jag det var oerhört tankeväckande att komma till insikt om att det här inte alls var en process som skedde över en natt. Att vi var så duktiga att vi införde folkskola och så "vips" gick alla barn i skolan. Det var en process som tog lång tid här också. I utvecklingsarbete så måste vi förstå att man måste ha de här mjuka övergångarna där man ser till att barn får komma i skola och att det arbete de trots allt måste utföra då får vara lite lättare och ta lite kortare tid. Om man har den ömsesidiga förståelsen så tror jag att i U-länder precis som i Sverige så kommer man ha mycket större framgång än när man försöker ta hela klivet på en gång. I vårt land tänker jag att vi måste börja tänka tvärtom, att litet mer medvetet arbeta för att unga skall få en chans när de kommer upp i tonåren att överhuvudtaget få lite arbetslivserfarenhet via sommararbeten, en situation som inte är självklar längre.

Herr Mårten Carlsson: Om jag skall sammanfatta någonting så är det att vi skall fortsätta att skaffa mer kunskap om det här och sedan skall vi jobba med påverkan. Det tänker du dig både i I-land och U-land och i I-land särskilt inom invandrargrupperna.

Herr Göran Hugoson: Det sades här att vi skall lära av historien och Mats Sjöberg presenterade en väldigt intressant kurva. Jag skulle vilja veta vad som ligger bakom den där kurvan. Olle Pettersson var inne på att det kanske i stor utsträckning kunde vara en fråga om lönsamheten i jordbruket och den tekniska utvecklingen som drivit utvecklingen

men jag undrar om det inte finns andra faktorer som kan ligga bakom. Vi hade en helt annan sjukdomssituation under den där tiden. Vi hade tuberkulos hos människor. Vi hade Spanska sjukan som slog ut väldigt mycket folk för mycket lång tid och vi har alla barnsjukdomar som vi idag inte längre har, mässling och påssjuka för att nämna några som vi har vaccinerat bort. Polio fanns med under den här tiden och vi hade också många svåra fysiska handikapp beroende på att man hade helt andra arbetarskydd. En fråga är om man har analyserat den här kurvan mera ingående – vad döljer sig bakom statistiken?

Fil. dr Mats Sjöberg: För det första är det här skolmaterialet fantastiskt. Här satt folkskollärare runt om i Sverige och förde pinnar över barnens frånvaro och närvaro under långliga tider och detta finns bevarat. Det är det som gör att en rekonstruktion är möjlig. I min trakt är det så att där hade man två möjliga differentieringar – frånvaro utan lov, frånvaro med lov och ibland i vissa trakter fanns det också sjukdom. I mitt fall fanns inte sjukdomsvariabeln med. I mina trakter var det frånvaro utan lov som var den stora delen. Jag tolkar det som att man var hemma av det skälet att man behövdes för arbetet. Men jag håller med dig också om att det måste ha funnits sjukdomar och annat som kanske dolde sig bakom det här. Man hörde inte av sig till läraren medan barnet kanske var sjukt och så blev det frånvaro utan lov. Det är ingen vattentät tolkning som jag gör. Men jag försöker mig ändå på den tolkningen.

Peter Herthelius: Jag ville bara kommentera detta om lönsamhetsteknik. Det där går ofta hand i hand och det var lite slarvigt uttryckt av mig men du har naturligtvis rätt att detta har inte endast att göra med lönsamheten. Teknikfrågorna är också väldigt viktiga. Men frågan är om man kan utveckla teknikfrågorna framför allt ur ett U-landsperspektiv om man inte får en högre lönsamhet. Jag tror det

är väldigt svårt. Jag tror att vi hade den situationen också i Sverige när man på 1950-talet började tjäna så mycket pengar i jordbruket så att man hade råd att investera i en mjölkmaskin. I princip över natten blev mjölkningen av kor ett manligt jobb i stället för att tidigare ha varit ett kvinnligt jobb. Där ser man de här sakerna som hänger ihop med varandra. Utvecklingen av barnarbete finns även med i det här. Jag håller med dig om att man inte får uttrycka sig så slarvigt som jag gjorde. Om du läser det där som jag skrivit så finns den diskussionen med, men jag fick inte fram den när jag pratade.

Vidare vill jag kommentera att det i vissa länder i Afrika finns 4H-föreningar som utvecklades redan under kolonialtiden. De var i vissa länder väldigt aktiva och Kenya var ett sådant land. I Sydafrika har det funnits och också i Zimbabwe. Efter självständigheten i Afrika i början av 1960-talet så hade man en annan syn på jordbrukets utveckling. Man hade en planekonomisk idé om att lösa alla problem genom att bygga upp goda planer. Då försvann det lite grand. Det var i några få länder som den här verksamheten fortsatte och utvecklades men i de allra flesta afrikanska länder så försvann den helt och hållet. Jag tror att i ett land som Tanzania i dag hittar du inte den typen av verksamhet. Det finns många andra länder som har samma sats. Men det är naturligtvis en spännande sak som vi mycket väl skulle kunna jobba med lite grand. Man skulle kunna ta upp det igen just när det gäller ungdomar.

Fil. dr Mats Sjöberg: Jag skulle bara vilja koppla an till det. Jag har haft anledning att titta lite grand på en föregångare till 4H, JUF:s juniorverksamhet Unga odlare. Jag skulle vilja påstå att med ett trollspö skulle man vilja önska över Unga odlare eller 4H till Tredje världen. Den verksamhet som man har sett i Unga odlare från 1920-talet och framåt är oerhört imponerande och jag skulle vilja påstå att det är en oerhört fin skola för vuxenhet och för

att bli jordbrukare. Men jag antar att de strukturella förutsättningarna inte är sådan att det bara är att flytta över idén. Men ingenting är väl omöjligt om man verkligen vill.

Herr Ragnar Ohlsson: Jag har en reflektion i anslutning till vad som sades om att invandrarungdomar inte går på Naturbruksgymnasiet och vad Annika Åhnberg sade om att det finns mycket kunskap hos invandrare som skulle kunna tas tillvara i de agrara näringarna. Den parallell jag då gör är det stora projekt som IVA har haft om morgondagens ingenjör. Där har man kommit fram till att det är väldigt få som vill bli morgondagens ingenjör och delvis kanske det är påverkat av SYO att man tycker att ingenjörer är rätt tråkiga osv. Men det finns en kategori ungdomar som höjer sig väldigt högt över alla som inte vill bli ingenjörer och det är invandrarungdomar. De ser nämligen detta att bli ingenjör som en framtidschans. Denna diskrepans eller skillnad kan man kanske hitta även på det här området.

Fru Görel Oscarsson: I motsats till de allra flesta i den här salen så har jag en ren stadsbakgrund. Jag kunde ingenting om jordbruk när jag började ägna mig åt arbete inom lantbruksuniversitetet och det säger jag bara därför att jag funderar väldigt mycket på vad den vanliga skolan gör i fråga om att beskriva den här jordbruksutvecklingen på ett sådant sätt att man känner samma stolthet och får samma kunskap som man har inom den industriella utvecklingen. Sverige har utvecklats som ett industriland och det fick vi lära oss om i skolan. Jag kan inte påminna mig om att jag lärde mig någonting om jordbruket i skolan. Men däremot när man sedan börjar arbeta och finner hur lustfyllt det är att skaffa sig den här kunskapen och få upptäcka hur jordbrukets utveckling är själva basen för allting. Särskilt då när man har lite grand kommit i kontakt med utvecklingen i U-länderna då funderar man över – vad gör vi för fundamentalt

fel i Sverige bland alla de som inte är jordbrukare och som inte har den här bakgrunden, men som ändå bidrar och deltar i skolutveckling. Finns det inte väldigt mycket vi kunde göra där?

Herr Ove Samuelsson: Jag skulle gärna vilja instämma i vad Görel Oscarsson sade på slutet att vi skulle göra någonting. Men jag skall ta upp en helt annan sak. Det här är frågan om politik. Barnen kommer i kläm, barnen kommer emellan och även de äldre. Detta tack vare den export av livsmedelsprodukter som kommer ifrån industrivärlden och som dimper ner i dessa underutvecklade länder och gör det komplett olönsamt för de inhemska lantbrukarna som skulle kunna försörja sig och sin familj om de fick den lilla betalning som skulle fordras om man tullbelade import av lantbruksprodukter. Jag tycker det här är en väsentlig kardinalfråga som vi skall titta på och det är inte enbart ett barnproblem utan det är ett mycket större problem att ta itu med.

Cecilia Nylén Andresen: Jag är doktorand vid SLU och jag håller precis på att skriva ihop min licentiatavhandling där jag har intervjuat en skolklass på Lidingö utanför Stockholm om deras uppfattningar om jordbruk. Jag har gjort djupintervjuer. Jag tycker den här dagen har gett mig många tankar och funderingar och de här sista inläggen instämmer jag helt och fullt i. Men jag reagerar på att Jenny Svensson kallar det här ett lyxproblem och relativt sett kanske det är det. Men har vi ingen jordbruksproduktion i Sverige så skall vi konsumera någon annanstans och då kanske vi konsumerar de allra fattigaste. De barnen uttryckte i det projekt jag har gjort att jordbruk är väldigt roligt. De här barnen är 9–10 år. De är mycket intresserade och tycker det här är skojigt och speciellt djuren är väl kanske det allra roligaste. Då kan jag tycka att en uppgift vi har är att fånga upp de små barnens intresse när det här med "image" inte

är så väldigt viktigt. De tycker att det här är genuint roligt helt enkelt. Kommer man och skall informera tonåringar så är det kanske lite stelt därför att där är "image" mycket viktigare.

Herr Mårten Carlsson: Jag skall bara försöka göra en delsammanfattning så här långt och sedan får ni reagera på den. Väldigt många människor har sagt när det gäller U-länder att klarar vi inte den här problematiken så kan vi glömma mycket annat och bakom detta ligger också t.ex. EU:s eller Sveriges synpunkter på hur viktigt jordbruket är i dessa länders utveckling. Jag är själv en stark anhängare av den här historiska analogin som ni har tagit upp men jag har också fått väldigt mycket kritik för detta synsätt ibland för vi lever ju inte på ett 1800-tal utan vi lever när teknik och kommunikation är oändligt mycket snabbare. Sedan har ni sagt mycket om det här med invandrargrupper. Även i Sverige, i de urbana grupperna, är det dessa som vi kanske mycket tidigt skall påverka. Jag är gift med en småskollärare och när någonting inte stämmer i samhället brukar jag säga att det är småskolläraernas fel och då får jag naturligtvis höra någonting om resurstilldelningen i skolan kontra till universitet och högskolor och annat. Jag tror det ligger mycket i denna syn på det tidiga intresset och det sades ofta att småskolan t.ex. saknar manliga förebilder och manliga förebilder står oftast för naturintresset på något sätt medan det kvinnliga intresset är med åt det sociala hållet. Jag vet inte om det stämmer men den diskussionen hade vi också i IVA när vi försökte se var vi skulle sätta in stöten. KSLA:s roll skulle vara kunskaper och påverkan och inte minst tycker jag det Annika Åhnberg nämnde om livsmedelsframsyn är viktigt. Det är rätt intressant när KSLA:s framtidsgrupp börjar diskutera barnens attityder. Vi i hade ett seminarium som jag lyssnade till från Alnarp då vi diskuterade yrkesutbildningen för våra sektorer. Där ligger precis samma frågeställning med i

bilden. Här har också i den svenska historien kommit in det här med JUF, föregångaren till 4H. Jag har själv varit JUF:are en gång i tiden. Det skapar någon form av kunskap och värderingssystem. Mot denna bakgrund – vad vill ni lägga till? Vad vill ni ändra på?

Projektledare Jenny Svensson: Jag vill gärna återkoppla till det du sade om vad skolan gör. Du sade att du inte hade fått lära dig någonting om lantbruk där du gick. Det man fick lära sig om lantbruk i skolan var hur man gick från jordbruksamhälle till industrisamhälle. Det tycker jag är skandal! Mat måste alla ha och det är det vi arbetar med annars kan vi inte leva. Det är en så viktig del av vårt samhälle och man får inte läsa någonting om det i skolan. Det är verkligen någonting vi måste jobba med. Som du sade så skall man börja tidigt. Det är jag helt inne på också. Vi måste göra vårt uppdrag och det är att få skolan att integrera lantbruket i undervisningen. Det här problemet är inte exceptionellt för lantbruksektorn. Det är många branscher som har problemet med attraktionskraft och som har ett behov av arbetskraft. Jag tycker vi får lära av t.ex. restaurangbranschen eller kockbranschen. Jag är själv kock i grunden och när jag började på den skolan för femton år sedan så behövde man knappt inga betyg för att komma in. Idag krävs det toppbetyg. De har jobbat stenhårt i tjugo år med att lyfta fram kockutbildningen och nu börjar de lyckas. Det tycker jag vi måste ta lärdom av. Det här med invandrare har vi talat lite om. Jag vill bara nämna att det är någonting vi börjar jobba med nu, en arbetsmarknadsutbildning för invandrare. Det är inte riktigt klart än. Det är viktigt att man samlar ihop sig och jobbar tillsammans och inte har spridda skurar utan man samlar sig och jobbar tillsammans.

Fil. dr Mats Sjöberg: Jag tänkte ta en belysande aspekt med historisk bäring också. Det var någon som uttryckte idén att det var taggtråden som räddade den svenska folkskolan.

Med det skulle jag vilja påstå att när taggtråden kom som en mekanisering av enklare slag så kunde man inhägna djuren och befria barnen från vallningsarbete. Tekniken behövs i tredje världens jordbruk för att det skall utvecklas.

Peter Herthelius: Om vi har barnen framför oss och det är det vi har idag när vi diskuterar jordbruket och jordbrukets roll för vårt samhälles utveckling så kommer jag tillbaka till de här två punkterna som vi är ganska överens om allihopa, det här med att teknikutveckling och lönsamhet är av betydelse. Vi måste ha mer forskning som t.ex. visar hur kan vi plocka fram nya grödor, lättodlade grödor, näringsrika grödor och saker man kan göra som också har ett marknadsvärde inte bara är för självhushållning. Då kommer vi tillbaka till detta stora komplicerade ämne där man blandar ihop päron och äpplen och jag tar upp det här med export av jordbruksprodukter från den rikare delen av världen till den fattigare delen av världen. Det här är ganska komplicerade saker därför att enligt de regler vi har i WTO så finns det möjligheter för de fattiga länderna att skydda sig något mot det här men det gör man inte av den enkla anledningen att man vill ha billig mat. Det kallar jag för dåligt ledarskap. Man kan kalla det för korrupta ledare men jag kallar det för dåligt ledarskap. Det beror på en massa olika saker. Det är ett problem vi har och det är inget prat om att det är ett stort problem.

I frågan om mathjälp är det faktiskt så nu att EU har anammat den svenska linjen, vilket jag är väldigt glad för själv. EU dumpar inte längre mat på världsmarknaden i form av livsmedelsbistånd. De kanske dumpar mat på annat sätt men inte i form av livsmedelsbistånd. Nu pågår det en väldig maktkamp mellan de stora blocken där EU står på ena sidan och USA på andra sidan. Det här måste vi hjälpa EU att fortsätta med så att vi verkligen får bukt med problemet. Livsmedelsbiståndet hjälper folk när de har det väldigt

dåligt men man drar inte bort det i tid. Det hämmar deras möjlighet att producera själva. Så länge det är så att det är enklare för ett land att gå och handla mat nere i hamnen än att köpa upp det egna jordbrukets produkter så kommer vi ha det här problemet. Det är inte så särskilt mycket vi kan gör åt det. KSLA skulle kunna ägna sig åt att titta på de här olika frågorna om WTO, världshandeln och skyddet, allt hänger ihop. Jag nämnde tidigare att vi exporterar andra typer av sysselsättningsmöjligheter som industri och tjänstesektor. Det har en väldigt stor och positiv betydelse för jordbruket i de här länderna. Men vi skriker väldigt högt här i vår del av världen för att vi förlorar arbetstillfällena. Men det innebär att vi skapar arbetstillfällena som gör det möjligt för jordbruket i tredje världen att just teknikutveckla sig och komma att bli mer lönsamt. Det är inte så att alla skall sysselsättas i jordbruket utan skall man lösa det här både för gamla och unga och för barn så måste vi bli färre jordbrukare i världen inte fler. Det är de här sakerna som vi måste diskutera mycket mer och här behöver vi er hjälp med kloka kunskaper och kloka synpunkter. Stad/land är en väldigt viktig del. I princip är det så att stad/landkonflikten i U-land är samma typ av konflikt som vi har här hemma hos oss. Sskillnaden är inte så stor.

Herr Mårten Carlsson: Tack alla. Kunskap, påverkan och samverkan så vi gör någonting bra tillsammans. Här finns uppenbarligen en mängd initiativ som redan pågår och kanske är det en mycket långsiktig uppgift som vi har. Jag tror att akademien har jobbat väldigt länge med just attitydfrågor hos unga människor också och det måste man nog hålla igång med liksom med det historiska perspektivet. Så jag hoppas också att SIDA kommer med 1 miljon till akademien för att vi skall kunna aktivt jobba vidare med dessa frågor. Imorgon har vi en planeringskonferens då vi måste prioritera bland allt vad vi skall göra. Men jag tror att vi är värda att satsa en hacka på.

Peter Herthelius: Vi har då och då haft diskussioner med akademiens VD Bruno Nilsson om hur vi skulle kunna göra vissa saker tillsammans för att utbilda oss själva med er kunskap. Vi jobbar på det men vi har inte kommit

till skott än. Jag ser KSLA med den kompetens som finns i det här rummet som en väldigt viktig del i den här typen av diskussioner och som samarbetspartner.

Förteckning över tidigare utgivna nummer

År 2003; Årgång 142

- Nr 1 Det sydsvenska landskapet, framtidsvisioner och framtidsutsikter SAMT
Idéer för framtidens skogslandskap
- Nr 2 Viltets positiva värden
- Nr 3 Inför toppmötet i Johannesburg
- Nr 4 Kapital för landsbygdsföretagare
- Nr 5 Kompetensförsörjningen i svenskt jordbruk
- Nr 6 Fiskets miljöeffekter – kan vi nå miljömålen?
- Nr 7 Verksamhetsberättelse 2002
- Nr 8 De glea strukturerna i den globala ekonomin – kunskapsläge och forskningsbehov
- Nr 9 Tro och vetande om husdjurens välfärd (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 10 Svenska satsningar på ökad träanvändning (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 11 Kapital för landsbygdsföretagare (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 12 Feminisering av Moder natur? Östrogener i naturen och i livsmedel
- Nr 13 Crop and Forest Biotechnology for the Future
- Nr 14 Landskap och vindkraft – i medvind eller motvind (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 15 Lantbrukskooperationen – Hållbar företagsidé eller historisk parentes
- Nr 16 Utvecklingen i Polen
- Nr 17 Mid Term Review Vad händer i Sverige när EU ändrar jordbrukspolitik?
- Nr 18 Soil and surface water acidification in theory and practice
- Nr 19 Skogsindustrins råvaruförsörjningskedja – pågående utveckling och utblickar mot andra branscher
- Nr 20 CAP och folkhälsan
- Nr 21 Vilda djur i stadsmiljö – Tillgång eller problem? –
- Nr 22 Översvämningar och deras orsaker
- Nr 23 Sötvattenfisk – Framtidens resurs (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 24 Mat med mervärden – Goda affärer (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 25 Hur planeras boendet på landsbygden? OCH Trädgården som rekreation och terapi
(Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 26 Det nya uppdraget – högre utbildning för landsbygd och landskap (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 27 Hör göken han gal – Hur kan ekologiskt lantbruk och samhället gynna den biologiska mångfalden?
(Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 28 Den svenska modellen för husdjursavel och dataregistrering samt datautnyttjande inom husdjurs-
och växtodlingsområdet (Enbart publicerad på www.ksla.se)

År 2004; Årgång 143

- Nr 1 Ecosystem services in European agriculture – theory and practice
- Nr 2 Vad gör vi när vi inte vet? (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 3 Ekologiskt Forum mönstrar köttet och marknaden (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 4 Jordbruk – ekologi – samhälle (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 5 LBU-programmet, skogen och landsbygden – till vilken nytta? (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 6 Framtida forskning inom den gröna sektorn (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 7 Ekologisk produktion med miljönytta (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 8 Har jord- och skogsbruk en roll i framtidens kultur? (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 9 Aktuella trämekaniska alternativ (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 10 Mat för livet eller dödlig diet? (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 11 Verksamhetsberättelse 2003
- Nr 12 Kvävehushållning och kväveförluster – förbättringsmöjligheter i praktiskt jordbruk
- Nr 13 Sigvard Andersson – En nyskapande forskar- och lärargärning i markfysik
- Nr 14 Vem köper biologisk mångfald? (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 15 Svenskt jordbruk i EU-25 – Östutvidgningens betydelse för jordbruks- och livsmedelsnäringen i Sverige
(Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 16 Vad är tvivelaktigt med vattenorganisationens direktiv? What's fishy about the Water Framework Directive?
(Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 17 Behövs en tredje aktionsplan för ekologisk produktion? (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 18 Climate change and forestry in Sweden – a literature review
- Nr 19 Skall vi ha någon livsmedelsproduktion i Sverige i framtiden?
- Nr 20 Ekologiska ägg, tack! Vilket eko ger eko i hönsgården? (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 21 Översyn av Miljö- och landsbygdsprogrammet 2000–2006 (Enbart publicerad på www.ksla.se)
- Nr 22 För mycket och för litet – barn och lantbruk i Sverige och i världen (Enbart publicerad på www.ksla.se)

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens Tidskrift (KSLAT) har, under olika namn, utkommit sedan 1813, då akademien grundades. Från och med 1994 utges KSLAT som en nummerad serie av skrifter (15–20 häften/år) med egna titlar. Innehållet består huvudsakligen av dokumentering från akademiens sammankomster och seminarier – även debattnummer förekommer – och speglar akademiens verksamhetsområde; de areella näringarna och till dessa knutna verksamheter.

Prenumerationspris 350 kr/år.

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien
Drottninggatan 95 B, Box 6806, 113 86 Stockholm
Tel 08-54 54 77 00, Fax 08-54 54 77 10, Postgiro 18 32 80 - 7